

Baltoslovanská jazyková jednotá Praslovanština

Teorie o baltoslovanské jazykové jednotě

- mezi jednotlivými skupinami indoevropských jazyků existují četné shody, zejména ve slovní zásobě a v menší míře také v *gramatické stavbě jazyka*
- některé jsou z nichž natolik výrazné, že vedou k úvahám o obdobích společného vývoje některých větví (např. větve italické a keltské).
- Poměrně markantní je také **blízkost baltských a slovanských jazyků**, na jejímž základě vznikla teorie o baltoslovanské jazykové jednotě, která vychází z předpokladu, že baltština a slovanština se nevyvinuly ze dvou samostatných indoevropských dialektů, nýbrž ze společného **baltoslovanského základu**.

Teorie o baltoslovanské jazykové jednotě

Teorie o baltoslovanské jazykové jednotě se v lingvistice objevila už v 19. století,

- převažoval názor, že jednotlivé indoevropské větve a jazyky vznikaly postupným štěpením původně jednotného indoevropského jazyka.
- A. Erhart však poukazuje na skutečnost, že genezi jazyků nelze pojímat jako nekonečné větvení, neboť do ní nepochybně zasahovaly i různé **integrační procesy – vzájemné míšení a působení různých jazykových vrstev indoevropských i neindoevropských.**

Otázka baltoslovanské jednoty v jazykovědě

Existují různé úhly pohledu na problém baltoslovanské jednoty.

- Jednu z hypotéz formuloval A. Schleicher, který uvádí, že se jedná o staré **genetické společenství**. Ruský vědec A. A. Šachmatov také zastával tuto teorii a předpokládal, že po rozdělení indoevropské jednoty Baltové a Slované používali jeden jazyk a k rozlišení na baltské a slovanské nářečí došlo později (na začátku našeho letopočtu, nebo uprostřed 1. tisíciletí n.l.).
- Druhým názorem je teorie o samostatném paralelním vývoji baltských a slovanských jazyků, která vychází z A. Meilletova pojetí, podle kterého se baltské a slovanské jazykové větve (většinou mladšího původu) vyvíjely **paralelně**.

Otázka baltoslovanské jednoty v jazykovědě

I.A. Boduen de Kurtene, A. Meje, O. N. Trubačev **odmítali** možnost existence baltoslovanského prajazyka, protože jej **nelze rekonstruovat**.

Třetí pohled zastává lotyšský badatel Janis Endzelin, který připouští **kompromis** mezi výše uvedenými názory a uvažuje o možných sekundárních (pozdějších) kontaktech jazykových skupin.

J. Endzelin uvádí: „od počátku se baltština a slovanština vyvíjela samostatně, ale po období tohoto nezávislého vývoje nastalo období většího sblížení“

Otázka baltoslovanské jednoty v jazykovědě

Karel Horálek připouští možnost existence období baltoslovanské jednoty a přechodného období – baltoslovanštiny. Přesto nepopírá, že by se mohly obě větve vyvíjet samostatně (paralelně) a říká:

„Vznik vývojových paralel byl umožněn především příbuzností u obou těchto jazykových systémů, blízkostí jejich vývojového zaměření a také zeměpisným sousedstvím, jež bylo jistě provázeno společenským stykem různého rázu (vojenskými a obchodními svazky apod.).

Baltoslovanská jazyková jednotata

Slovanské a baltské jazyky se oddělily z indoevropského prajazyka jako jedna celistvá větev.

Baltoslovanské období – přibližně **od konce 2. tisíciletí př. n.l.** až do rozdělení této větve na slovanskou a baltskou část (přibl. **1500 – 1300 př. n. l.**).

V období 1500 – 1300 př. n. l. se baltoslovanský jazykový celek rozštěpil při kontaktu s kmeny lužické kultury

Baltoslovanská jazyková jednotá

Jevy hláskoslovné

O této původní baltoslovanské jednotě svědčí následující shody:

Jevy hláskoslovné

1) za ide. slabičné sonory *r, l, m, n* v baltoslov. období vznikly skupiny *ir, il, im, in* (anebo *ur, ul, um, un* – podle hláskového okolí). Tyto skupiny v baltských j. zůstaly nězměněné, ale v praslovanštině se změnily na:

ir, il → *vr, vl*

ur, ul → *vr, vl*

im, in → nosovka *en*

um, un → nosovka *on*

lit. vilkas - *psl. vьlkъ*

Baltoslovanská jazyková jednotá Jevy hláskoslovné

2) krátké ide. vokály **a**, **o** splynuly v jednu samohlásku – v balt.
a, v slov. **o**

Př.: lit. *ašis* – psl. *osb*

3) zánik ide. *šva* (splynutí s jinými samohláskami) v slabikách
uvnitř slova

ide. *šva 1* – splynulo v psl. s **o**

ide. *šva 2* v baltoslov. období se změnilo na **i** anebo **u** a potom
v psl. na **ь** nebo **ъ**

stind. duhita – lit. *dukte* – psl. *dъšti* – č. *dcera*

Baltoslovanská jazyková jednotá Jevy tvaroslovné

- V deklinaci substantiv – vytvořili se některé nové pádové koncovky: instr. sg. m.-n : koncovka s elementem **-m-** místo ide. **-bh-**: lit. sūnumi – psl. сунѣтъ
- Složená deklinace adjektiv se vytvořila připojením anaforického zájmena **jo, ja, je** k jmennému tvaru adjektiva. Obě části se skloňovaly, byly v kongruentním tvaru s určujícím substantivem. Postupem času: došlo k odstranění introflexe, flektivní koncovky se uplatňovali už jen na konci slova
- Stará demonstrativní zájmena **so, sã** byla nahrazena tvary s elementem **-t-** , lit. tas, ta – psl. тѣ, та, то

Baltoslovanská jazyková jednotá

Jevy syntaktické

- Predikativní instrumentál
- Genitiv záporový
- Vazby dativu absolutního
- Užiti genitivu po supinu

Slovní zásoba

- Víć než 1600 lexikálních shod mezi balt. a slov.j.
  - Lit. liepa – slov. lipa
- Lit ranka – psl. ronka
Lit. geležis – psl. želězo
Lit. galva – psl. golva

Praslovanština

Praslovanština – původní společný jazyk, kterým mluvili předci dnešních Slovanů ve své pravlasti od doby oddělení od původní indoevropské etnické a jazykové oblasti přes oddělení z baltoslovanské etn. a jazykové oblasti až po dobu odchodu Slovanů z pravlasti v prvních stoletích n.l.

- Není písemně doložena
- Pro badatelské účely ji rekonstruujeme historickosrovnávací metodou
- Rozpad psl. jazykové jednoty: od 2. pol. 1. st. n. l.

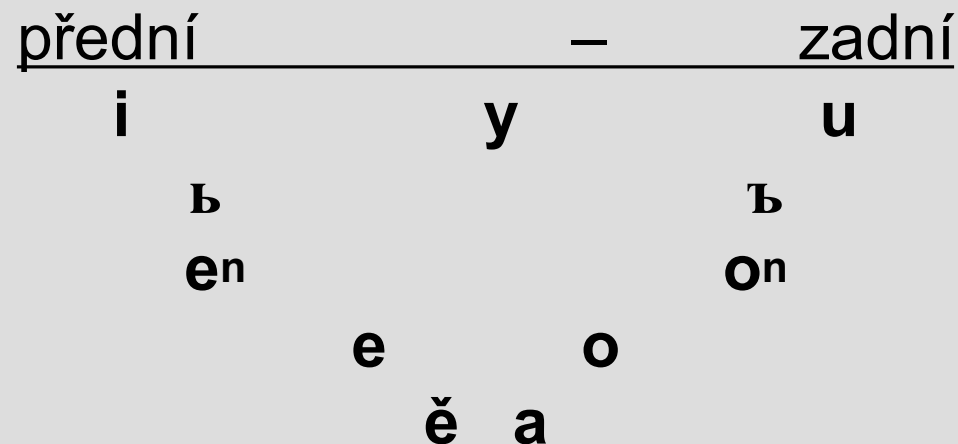
Praslovanské období se dělí na:

- **1) dobu do zániku zavřených slabik**
- 1.1.období po rozpadu ide.jazyka
- 1.2.baltoslovanské období
- 1.3.období rozpadu psl. jednoty až do doby zániku zavřených slabik
- Toto období: psl. se vyvíjela jako relativně jednotný jazykový útvar
- **2) zánik zavřených slabik** – způsobil monoftongizaci diftongů, vznik nosovek, metatezi likvid
- Toto období: rozpad psl. a formování jednotlivých etnických jazyků , vytvořila se nejstarší nářeční diferenciaci psl. a tím byly položeny základy pro pozdější rozdělení slov. j. do dvou a poté do tří velkých jazykových skupin

Samohlásková soustava praslovanštiny

Ve srovnání s ide i s dnešními slov. j. se vyznačuje hlavně tím, že:

- 1) má mnohem více samohlásek,
- 2) každá zadní samohláska měla přední, měkký protiklad,
- 3) fonologicky nevyužívá kvantitu

Samohláska ě (jat') – v psl. se odlišovala od **e**. Vznikla v psl. a existovala i po odchodu Praslovanů z pravlasti zhruba **do 11. až 12. stol.** O tom, že byla specifickou hláskou, svědčí stsl. písmo (jak hlaholské, tak cyrilské), které mělo pro tuto hlásku speciální písmeno ѣ.

Nosové samohlásky – přední nosovka **А** a zadní nosovka **Ӧ**. Také vznikly v psl. a existovaly i po odchodu Praslovanů z pravlasti zhruba **do 10. až 11. stol.**

Redukované vokály, tzv. jery – zadní, tvrdý jer **Ѣ** a přední, měkký jer **ь**. Jery existovaly **do 10. až 13. stol.**

Samohláska y (ы) – v některých slov. j. (v ruštině) se zachovala dodnes, v jiných zanikla **během 11. až 14. stol.**

Postupně **zanikly všechny dvojhlásky** (diftongy), které byly zděděné z ide. Staré ide. dvojhlásky se měnily buď na jednoduché samohlásky (staré diftongy typu **ai, oi, ei, am, om, em**) anebo na spojení souhláska-samohláska (**ar, or, er, al, ol, el**)

Souhlásková soustava praslovanštiny

Ve srovnání s ide. i s dnešními slov. j. se vyznačuje hlavně tím, že:

1) uplatňuje se **protiklad měkkých a tvrdých souhlásek**

2) má **menší počet závěrových souhlásek – zanikly**
aspirované závěrové souhlásky (slov. *býti* – indické *bhūtis*)

Z trojčlenného protikladu

p – b – bh se zachoval dvojčlenný protiklad ***p – b***

t – d – dh se zachoval dvojčlenný protiklad ***t – d***

3) **zaniklo množství velárních souhlásek** (zadopatrové labializované ***kw, gw, gwh***)

(slov. *kṛto* – lat. *quis*, fonet. [kwis])

Souhlásková soustava praslovanštiny

4) veláry **k, g, ch** zůstaly nezměněné jen tehdy, když stály před zadními samohláskami;
pokud veláry **k, g, ch** stály před předními samohláskami (**b, i, en, ě, e**) změnily se na konsonanty palatalizované, měkké:

Praslovanská palatalizace:

	<u>k</u>	<u>g</u>	<u>ch</u>	
1. palatalizace	č	ž (dž)	š	
2. palatalizace	c	z	s	
3. palatalizace <i>vladyka, matica,</i>	c	z	s	(<i>vladyčica – cěsarica</i>)

Literatura:

R. Večerka: **Základy slovanské filologie a staroslověnštiny**. Praha 1977

R. Večerka: **Staroslověnština**. Praha 1984

H. Bauerová: **Texty ke studiu staroslověnštiny se slovníčkem**.

Doplňková literatura:

J. Petr: **Základy slavistiky**. Praha 1984

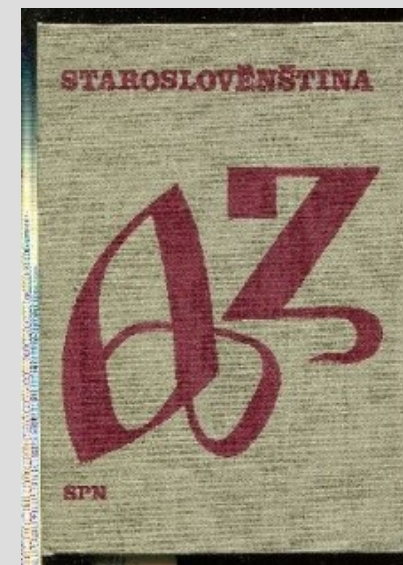
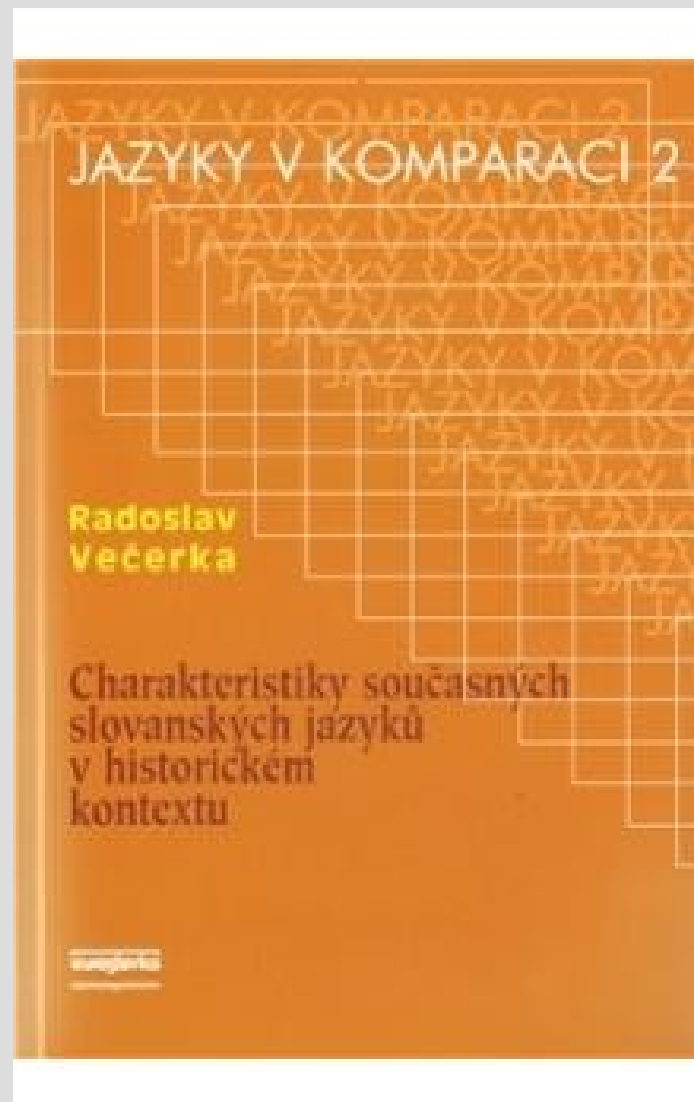
K. Horáček: **Úvod do studia slovanských jazyků**. Praha 1962

A. Lampricht: **Praslovanština**. Brno 1987

A. Erhart: **Indoevropské jazyky**. Praha 1982

Machek: **Etymologický slovník jazyka českého a slovenského**. Praha 1987

ZÁKLADY SLOVANSKÉ FILOLOGIE

RADOSLAV VEČERKA

